

วารสารพัฒนบริหารศาสตร์ ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน 2533

กินนอกบ้าน วิเคราะห์แบบแผนการบริโภคอาหาร และเครื่องดื่มของคนไทย

ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์*

1. คำนำ

ข้อมูลสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปีพ.ศ. 2529 รายงานว่า ร้อยละ 81 ของครัวเรือนไทยจับจ่ายใช้เงินเพื่อการบริโภคอาหารและเครื่องดื่มนอกบ้าน โดยมีค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเท่ากับ 563 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 32.4 ของรายจ่ายบริโภคอาหารและเครื่องดื่มทั้งหมด สำหรับครัวเรือนในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล ตัวเลขยังสูงกว่าค่าเฉลี่ย จะเห็นว่าเป็นรายการใช้จ่ายที่สำคัญไม่น้อยทีเดียว¹ ยาจด้วยเหตุนี้เองเราจึงเห็นการเจริญเติบโตของธุรกิจโรงแรมภัตตาคารร้านอาหารตลอดจนอาหารแผงลอยเป็นอันมาก ทั้งยังแผ่ขยายวงออกไปยังชนบทห่างไกล และถ้าหากเราจะย้อนกลับไปนึกถึงชีวิตความเป็นอยู่ในอดีตเมื่อสิบปีหรือก่อนหน้ายิ่งเห็นความแตกต่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยที่เศรษฐกิจไทยกำลังเจริญเติบโตและปรับโครงสร้างการผลิตอย่างรวดเร็ว แบบแผนการใช้จ่ายก็อาจเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเช่นเดียวกัน

* นักวิจัย สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ผู้เขียนขอขอบคุณ ดร.ฉลองภพ สุสังกรณิกายุจน์ ที่กรุณาอ่านร่างบทความกับให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้มิได้หมายความว่าท่านเห็นด้วยกับข้อสรุปของบทความนี้ และขอขอบคุณคุณต่อทรัพย์ ผลดี ซึ่งช่วยรวบรวมข้อมูลสำหรับการค้นคว้า

แบบแผนใช้จ่ายบริโภคที่เปลี่ยนแปลงย่อมส่งผลกระทบต่อสังคมไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง หลายท่านแสดงความห่วงใยว่าการกินนอกบ้านแสดงอาการของ “สังคมบริโภคนิยม” ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยนอกจากจะสร้างปัญหาในระดับจุลภาคแล้ว ยังก่อปัญหาในระดับประเทศด้วย คือทำให้ขาดแคลนเงินออมต้องพึ่งพิงเงินทุนจากต่างประเทศในรูปใดรูปหนึ่ง แต่ผลกระทบในทางบวกของการเปลี่ยนแปลงก็มี อาทิเช่น สนับสนุนการจ้างงานและการผลิตในภาคบริการและอุตสาหกรรม ย่นหนึ่ง คงต้องยอมรับว่าการบริโภคนอกบ้านกลายเป็นความจำเป็นยุคปัจจุบันสำหรับผู้บริโภคบางกลุ่มที่มีธุรกิจรัดตัว การที่สตรีออกมาทำงานนอกบ้านมากขึ้นก็อาจเป็นอีกสาเหตุหนึ่งทำให้กิจกรรมแม่บ้านหย่อนยานลงไป แม้แต่เรื่องงานเลี้ยง ประเพณีและพิธีกรรมแบบแผนก็เปลี่ยนแปลงไปแล้ว จากในอดีตกิจกรรมทางสังคมมักจัดทำกันในบ้านหรือวัดเฉพาะวงศาคณาญาติกลุ่มเล็ก ๆ ปัจจุบันนิยมออกมาจัดในโรงแรมภัตตาคาร ร้านอาหารมากขึ้น ความเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ดีหรือไม่ดีอย่างไร? เข้าใจว่ามีประเด็นที่จะอภิปรายได้มาก ทั้งที่น่าสนใจและมีมุมมองต่าง ๆ ไม่จำกัดเฉพาะในแง่เศรษฐศาสตร์เท่านั้น บทความนี้ไม่ขอร่วมวงเสนอข้อคิดเห็นเชิงดีไม่ดี แต่จะขอเชิญชวนให้ผู้อ่านพิจารณาแบบแผนการใช้จ่ายบริโภคอาหารนอกบ้านของครัวเรือนไทยจากสภาพเป็นจริง ทั้งนี้ได้ตั้งเอาข้อมูลการสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2529 มาเป็นหลักฐาน หัวข้อที่สนใจเป็นพิเศษคือ การตอบสนองของความต้องการบริโภคนอกบ้านต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ว่ามีมากหรือน้อยเพียงใด กับปัจจัยซึ่งมีอิทธิพลต่อการบริโภคนอกบ้าน

เนื้อความในบทนี้เกี่ยวข้องกับประมาณการเส้นเอ็งเกล (Engel Curve) โดยจะเน้นศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายจ่ายบริโภคอาหารและเครื่องใช้ในบ้านกับรายได้ของครัวเรือน ซึ่งสามารถนำไปอนุมานหาค่าความยืดหยุ่นของความต้องการต่อรายได้ แต่การนำแบบจำลองเอ็งเกลมาใช้โดยตรงเกินไปคงจะไม่เหมาะสมทั้งอาจให้ผลลัพธ์ที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนตามมา บทความนี้ย้าปัญหาทางเศรษฐมิติสองประการ ได้แก่ การละเลยตัวแปรอื่นนอกเหนือจากตัวแปรรายได้ และปัญหา Selectivity bias (กล่าวคือ มีปัจจัยทางสังคมบางประการนอกเหนือจากตัวแปรรายได้ ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมการกินนอกบ้านในทางบวกหรือทางลบ อาทิเช่น ไม่มีร้านอาหารในชนบท ความไม่สะดวกของผู้บริโภคอายุสูงในการออกนอกบ้าน อาชีพและสถานภาพการทำงาน ฯลฯ เหตุผลและวิธีการจะกล่าวถึงต่อไป)

2. แบบจำลอง

แบบจำลองเชิงกลศาสตร์พื้นฐานว่า รายจ่ายบริโภคของครัวเรือนแปรผันตามรายได้โดยที่สัดส่วนของรายจ่ายบริโภคอาหารมีแนวโน้มลดลงเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น เขียนเป็นสมการได้ว่า $X_1 + a + bY$ โดยที่สัญลักษณ์ X_1 แทนรายจ่ายหมวดสินค้า i ที่กำลังพิจารณา Y แทนรายได้ a และ b แทนสัมประสิทธิ์ซึ่งสมมติว่ามีค่าคงที่ นี่เป็นรูปแบบมาตรฐานของแบบจำลองเชิงกล² แต่การใช้แบบจำลองโดยไม่ระมัดระวังก็อาจจะได้ผลลัพธ์ที่ผิดพลาด เนื่องจากปัญหา 2 ประการ **ประการแรก** มีตัวแปรอื่น ๆ นอกเหนือจากรายได้ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม **ประการที่สอง** อคติที่เรียกว่า Selectivity bias ดังต่อไปนี้คงจะช่วยให้เห็นภาพพจน์ชัดเจนยิ่งขึ้น ก. ในพื้นที่ชนบทห่างไกลไม่มีโรงแรม ภัตตาคาร ร้านอาหาร การบริโภคนอกบ้านจึงเกิดขึ้นไม่ได้ ทั้ง ๆ ที่อาจจะมีผู้บริโภคที่มีรายได้สูงและต้องการกินนอกบ้านอยู่ในเขตพื้นที่ ตัวอย่างเช่นนี้จะมีจำนวนมากหรือน้อยเพียงไรผู้เขียนไม่ทราบ แต่ถ้าหากมีเป็นจำนวนมาก--ทำให้ค่าความยืดหยุ่นของรายได้ต่ำกว่าความเป็นจริง ข. เป็นไปได้ว่า รายได้มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจต่อการบริโภคนอกบ้านก็ต่อเมื่อรายได้เกินกว่าระดับหนึ่ง (Threshold effect) ไม่ใช่ทุกระดับ ค. อาจเป็นไปได้ว่า หน้าที่การงาน อายุ สุขภาพอนามัย หรือสถานภาพทางสังคมของผู้บริโภค เป็นตัวการที่แท้จริงทำให้ครัวเรือนที่กำลังพิจารณาบริโภคนอกบ้านมากกว่าหรือน้อยกว่าค่าเฉลี่ยของครัวเรือนทั่วไป ถ้าหากปัจจัยเหล่านี้ถูกละเลย ผลลัพธ์ของค่าความยืดหยุ่นของรายได้อาจจะสูงเกินจริงหรือต่ำกว่าเป็นจริง

ความสัมพันธ์ข้างต้นสามารถแสดงด้วยสัญลักษณ์ ดังนี้

$$(1) \text{ --- } Y = XB + u$$

$$(2) \text{ --- } Y = \begin{cases} 0 & \text{เมื่อ } X < X^* \\ > 0 & \text{เมื่อ } X > X^* \end{cases}$$

โดยที่

Y หมายถึง ตัวแปรตาม (ในที่นี้หมายถึงรายจ่ายบริโภคอาหารนอกบ้าน)

X หมายถึง เซทของตัวแปรอิสระ (รายได้ของครัวเรือน และตัวแปรอื่น ๆ)

กรณีที่ X ต่ำกว่าระดับหนึ่ง (X^*) จะไม่มีผลต่อแนวโน้มการใช้จ่าย
ต่อเมื่อเกินกว่าระดับนี้จึงกระตุ้นให้ใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

B หมายถึง เวกเตอร์ของค่าสัมประสิทธิ์

α หมายถึง ค่าผิดพลาด

ว่าด้วยการคำนวณ เข้าใจว่าไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่านักวิจัยจะต้องดำเนินการ
อย่างไรเมื่อเผชิญกับข้อมูลและสภาพปัญหาเช่นนี้ แต่ก็มีข้อเสนอแนะโดยเกจิอาจารย์ทาง
เศรษฐมิติบางท่าน วิธีการวิเคราะห์เป็นดังนี้ **ขั้นตอนแรก** ดัดแปลงข้อมูลการใช้จ่ายให้เป็น
ลักษณะ Binary (0 และ 1 หมายถึงกรณีไม่บริโภคนอกบ้าน กับบริโภคนอกบ้านตาม
ลำดับ) แล้วใช้วิธี Probit หรือ Logit อย่างไม่อย่างหนึ่งในการคำนวณความน่าจะเป็นของ
การกินนอกบ้าน โดยทดลองใส่ตัวแปรต่าง ๆ ที่นักวิจัยคิดว่ามีอิทธิพลต่อการเลือกของผู้
บริโภค**ขั้นที่สอง** นำผลความน่าจะเป็นในขั้นตอนแรกไปปรับข้อมูลในแบบจำลอง เหตุผล
และรายละเอียดขอแสดงในเชิงอรรถ³ (เกจิอาจารย์ที่อ้างถึงได้แก่ Heckman (1976) Lee
(1983) และ Maddala (1983) เป็นต้น)

3. ผลการศึกษา

ก่อนอื่น ขอเสนอให้พิจารณาข้อมูลสถิติรายได้รายจ่ายของครัวเรือน เพียงมองตัวเลขอย่างผ่าน ๆ ในตารางที่ 1 ก็พอจะจับความได้ว่า รายจ่ายบริโภคนอกบ้านของครัวเรือนในชนบทน้อยกว่าครัวเรือนในเขตสุขภาพภิบาลและเทศบาล ทุกภูมิภาคเป็นเช่นเดียวกัน อันที่จริงเป็นเรื่องที่ทราบ ๆ กันอยู่แล้ว แต่ก็คงไม่ถึงกับเสียหายถ้าจะยกมากล่าวซ้ำ และการแสดงออกเป็นตัวเลขก็เพื่อจะเป็นหลักฐานชัดเจนดีกว่าพูดจากความรู้สึกหรือสังเกตจากตัวอย่างเพียง 2-3 ครัวเรือน พร้อมกันนี้ได้แจกแจงพฤติกรรมออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ (สถานภาพการทำงาน อายุ และเพศของหัวหน้าครัวเรือน) เพื่อผลการเปรียบเทียบ

ขั้นตอนแรก จากผลคำนวณความน่าจะเป็นตามโดยวิธี Probit และ Logit (ตารางที่ 2) ได้ผลลัพธ์และมีข้อสังเกตดังต่อไปนี้

ก. ตัวแปรซึ่งมีอิทธิพลเด่นชัดที่สุดทำให้คนใช้จ่ายบริโภคนอกบ้าน คือ ลักษณะของชุมชน ครัวเรือนในเขตเทศบาลและ สุขาภิบาล มีความน่าจะเป็นในการออกมากินนอกบ้านสูงกว่าครัวเรือนในชนบทอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ นี้ก็ตรงกับที่กล่าวในตอนต้น โดยที่แบบจำลองได้ใส่ตัวแปรอื่น ๆ ลงในสมการ อาทิเช่น รายได้ สถานภาพการทำงาน อายุของหัวหน้าครัวเรือน ก็อาจตีความได้ว่า ภายใต้เงื่อนไขเดียวกัน--ครัวเรือนในเมืองมีแนวโน้มใช้จ่ายบริโภคนอกบ้านมากกว่าครัวเรือนในเขตนอกเมืองและชนบท

ข. เมื่อเปรียบเทียบแบบแผนการใช้จ่ายระหว่างภูมิภาค พบว่าในเขตกรุงเทพฯ และภาคเหนือมีความน่าจะเป็นในการกินนอกบ้านมากกว่า (ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขว่ารายได้และปัจจัยอื่น ๆ เท่ากัน) ในทางตรงกันข้ามพบว่า ความน่าจะเป็นที่จะกินนอกบ้านของครัวเรือนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ น้อยที่สุด

ค. เมื่อจำแนกครัวเรือนตามอายุของหัวหน้าครัวเรือน พบว่าแนวโน้มของการบริโภคนอกบ้านแปรผกผันตามอายุของหัวหน้า กล่าวคือเมื่ออายุมากขึ้นการกินนอกบ้านมีแนวโน้มลดลง

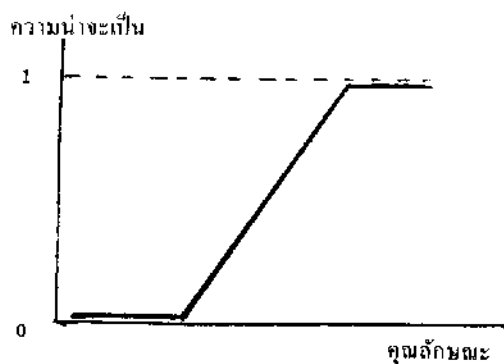
ง. ผลลัพธ์ที่อยู่เหนือความคาดคะเนของผู้เขียน คือ พบว่าความน่าจะเป็นของการบริโภคอาหารนอกบ้านของครัวเรือนที่มีหัวหน้าเป็นชาย น้อยกว่ากรณีหัวหน้าเป็นหญิง เนื่องจากเคยคาดคะเนว่า ฝ่ายชายน่าจะเป็นฝ่ายตระลอนอกไปใช้จ่ายบริโภคนอกบ้าน

เพราะชี้แจงหรือไม่สันทัดในการประกอบอาหารหรืออะไรก็สุดแท้แต่ มากกว่าฝ่ายหญิง

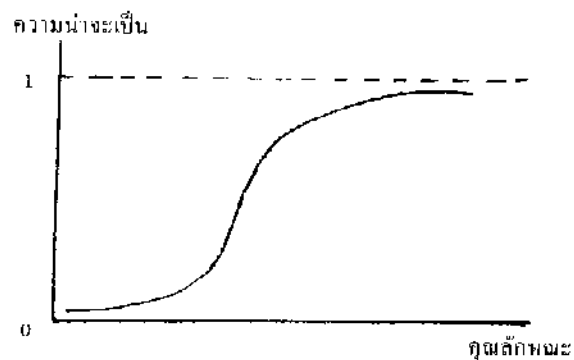
จ. อีกกรณีหนึ่งซึ่งได้ทดลองในแบบจำลองนี้ คือการจำแนกครัวเรือนออกตามสถานภาพทำงานของหัวหน้าครัวเรือน โดยที่สันนิษฐานว่าพฤติกรรมการกินนอกร้านของแต่ละกลุ่มต่างกัน ครัวเรือนทั้งหมดถูกจำแนกออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ ก. กลุ่มนักวิชาชีพ (Professionals หมายถึงแรงงานที่ใช้ความรู้วิชาชีพในการทำงาน ประกอบอาชีพ เช่น วิศวกร นักเคมี นักบัญชี ฯลฯ) ข. แรงงานก่อสร้างและโรงงาน ค. ผู้ไม่ได้ทำงานอย่างเป็นทางการก็จะลักษณะและผู้เกษียณอายุ และ ง. เกษตรกรรายย่อยกับแรงงานเกษตรกรรับจ้างอาจจะมีคำถามว่าทำไมต้องเป็น 4 กลุ่ม จะจำแนกมาก ๆ กลุ่มได้ไหม? คำตอบคือทำได้แน่นอน จะแบ่งขอยกกลุ่มครัวเรือนอย่างไรก็ได้ (การสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติจำแนกออกเป็นสถานะการทำงานประการหนึ่งกับสาขาเศรษฐกิจที่ทำงานอีกอย่างหนึ่ง ดูเอกสาร Data Dictionary, Socio-Economic Survey 1986 แต่การขอยกออกไปเป็นจำนวนกลุ่มมาก ๆ การตีความก็จะยุ่งยากขึ้น ทั้ง Degree of freedom จะลดลงตามมา) ผลลัพธ์นี้ยืนยันว่า ความน่าจะเป็นของการกินนอกร้านของกลุ่มนักวิชาชีพนอกร้านสูงที่สุด รองลงมาคือ แรงงานก่อสร้างและโรงงาน และน้อยที่สุดคือกลุ่มเกษตรกรรายย่อยและแรงงานเกษตรกรรับจ้าง ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขปัจจัยอื่น ๆ เหมือนกัน

ฉ. เมื่อเปรียบเทียบ ผลประมาณการความน่าจะเป็นจากสมการ Probit และ Logit พบว่าไม่มีข้อแตกต่างกันในเนื้อหา กล่าวคือค่าสัมประสิทธิ์ไม่ขัดแย้งกัน (กรณีที่ได้เครื่องหมายบวกก็บวกเหมือนกันทั้งคู่ กรณีที่เครื่องหมายเป็นลบก็ลบเหมือนกัน) แต่เมื่อตรวจสอบผลพยากรณ์อย่างถี่ถ้วน พอดีจะสรุปได้ว่าสมการ Logit พยากรณ์แม่นยำกว่า และค่าสัมประสิทธิ์สโลปมีแนวโน้มสูงกว่า (ที่เป็นเช่นนี้มีเหตุผลอธิบายได้ไม่ยาก ดูรูปภาพที่ 1ก และ 1ข ประกอบ)

รูปภาพที่ 1ก สมการ Probit

รูปภาพ 1ข สมการ Logit

ผลพยากรณ์ของทั้งสองสมการ จะว่าดีก็ใช่ไม่ดีกว่าคือ ทั้งแม่นยำและใช้ไม่ได้คละกันไป แบบจำลองทนายแม่นยำในกรณีมีการกินนอกบ้านจริง กล่าวคือ ทนายถูก 8843 จากจำนวนทั้งหมด 8688 เท่ากับร้อยละ 98 (ผลจากสมการ Logit) แต่ในกรณีของครัวเรือนที่ไม่มีมีการบริโภคนอกบ้าน ผลพยากรณ์ของแบบจำลองผิดพลาดยับเยิน คือ ในจำนวน 2075 ครัวเรือน ปรากฏว่าแบบจำลอง Logit ทนายถูกเพียง 191 ราย คือถูกต้องเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น เราไม่ทราบว่าเป็นแบบจำลองควรจะมีแม่นยำขนาดไหนจึงจะเรียกได้ว่าดีขั้นยอดเยี่ยม แต่เป็นไปได้ว่าแบบจำลองนี้ติดกลุ่มยอดแย่--แบบจำลอง Probit ยิ่งซ้ำร้ายปรากฏว่าทนายถูกแค่ 142 ราย โปรดดูตาราง 3 ก. และ 3 ข. ประกอบ ดังนั้นสรุปได้ว่าแบบจำลองนี้ให้ผลพยากรณ์ดีครึ่งเสียครึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีของครัวเรือนที่ไม่มีบริโภคนอกบ้าน แปลว่านักวิจัยยังมีความไม่รู้ไม่เข้าใจนั่นเอง (อย่างน้อยในส่วนของผู้เขียน) ทำไมครัวเรือนจึงไม่ใช้จ่ายบริโภคนอกบ้านเหมือนกับครัวเรือนอื่นที่มีลักษณะเช่นเดียวกัน? เพราะค่านิยม? เพราะสุขภาพอนามัยไม่อำนวย? หรือเพราะไม่มีสถานที่จะไป? เหล่านี้เป็นคำถามที่บทความนี้ยังไม่ได้ตอบ รูปแบบของสมการ (Functional form) อาจจะเป็นอย่างอื่นที่นักวิจัยสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ แต่ผู้เขียนไม่คิดว่าจะปรับปรุงผลลัพธ์ได้มากเท่ากับการเพิ่มตัวแปรลงไป

ขั้นตอนที่สอง ตารางที่ 4 เสนอผลการประมาณการเส้นเอ็งเกลรูปแบบต่าง ๆ กัน สดมภ์ที่ 1 แสดงผลการคำนวณตามแบบจำลองโดยที่ไม่คำนึงตัวแปรอื่นและไม่คำนึงปัญหา Selectivity bias ส่วนผลในสดมภ์ 2-4 ทำตามวิธีคำนวณ "สองขั้นตอน" ดังที่อธิบายไว้แล้วในตอนต้น ทั้งนี้เพื่อจะได้มีข้อเปรียบเทียบ มีประเด็นพอสรุปได้ดังต่อไปนี้

ฉ. ค่าสัมประสิทธิ์ของการใช้จ่ายบริโภคนอกบ้านต่อรายได้เท่ากับ 3.4-3.8 หมายความว่าเมื่อรายได้เพิ่มขึ้น 100 บาทครัวเรือนมีแนวโน้มใช้จ่ายเพื่อบริโภคนอกบ้านเพิ่มขึ้น 3.4-3.8 บาท อนึ่ง โปรดสังเกตว่ากรณีทีละเลยตัวแปรอื่นและไม่คำนึงปัญหา Selectivity bias ค่าสัมประสิทธิ์ของรายได้แตกต่างจากข้างต้นค่อนข้างมาก (เท่ากับ 6.2) และเมื่อคำนวณต่อไปเป็นค่าความยืดหยุ่น ณ ระดับรายได้เฉลี่ย ทำให้ได้ผลลัพธ์แตกต่างไม่น้อยทีเดียว (.25-.03 เปรียบเทียบกับ .49)

ช. ผลประมาณการบ่งชี้ว่า เมื่อขนาดครัวเรือนเพิ่มขึ้น 1 คนมีแนวโน้มทำให้รายจ่ายบริโภคนอกบ้านเพิ่มขึ้น 24-28 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน

ซ. สำหรับครัวเรือนในเขตเทศบาล และกรุงเทพฯ มีแนวโน้มใช้จ่ายบริโภค
นอกร้านสูงกว่าครัวเรือนในชนบทเท่ากับ 450 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน (โดยประมาณ)
ทั้งนี้รายได้และเงื่อนไขอื่นเหมือนกัน

ตารางที่ 1 รายจ่ายบริโภคอาหารนอกร้าน จำแนกตามภูมิภาคและชุมชน

	รายจ่ายบริโภค		รายจ่าย ทั้งสิ้น	รายได้ ทั้งสิ้น	ตัวอย่าง ครัวเรือน
	นอกร้าน	ในบ้าน			
	-----หน่วย บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน-----				
ทั่วประเทศ	562.7	1174.5	4055.9	4453.7	10918
ภาคเหนือ	342.0	1087.8	3406.6	3568.1	2321
- เขตเทศบาล	832.0	1369.6	5769.0	6576.9	522
- เขตสุขาภิบาล	254.7	1001.6	2868.6	2939.1	607
- ชนบท	172.0	1008.4	2646.1	2570.7	1192
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	255.9	1103.2	3089.2	3264.8	2411
- เขตเทศบาล	813.3	1278.7	5373.0	7069.9	409
- เขตสุขาภิบาล	294.0	1130.8	3249.9	3411.6	563
- ชนบท	81.1	1042.5	2377.2	2125.8	1439
ภาคกลาง	490.8	1340.0	4208.5	4517.1	2281
- เขตเทศบาล	960.3	1335.6	5538.4	6555.2	594
- เขตสุขาภิบาล	428.9	1398.4	4285.6	4512.8	595
- ชนบท	269.1	1310.7	3443.2	3410.8	1092
ภาคใต้	508.7	1188.6	3853.4	4187.2	1698
- เขตเทศบาล	950.1	1183.2	5149.1	6622.9	473
- เขตสุขาภิบาล	561.7	1247.7	3942.3	4080.9	447
- ชนบท	235.8	1157.9	3014.6	2769.3	778

กรุงเทพมหานคร	1245.8	1161.6	5793.0	6823.3	2207
เขตเทศบาล	1538.3	1021.3	6321.4	7515.6	1591
- เขตสุขาภิบาล	625.5	1378.0	4570.0	5851.5	105
- ชนบท	462.4	1554.4	4399.1	4867.7	511
อายุของหัวหน้าครัวเรือน					
- ระหว่าง 30-44	625.9	1204.3	4230.0	4645.0	3955
- ระหว่าง 45-64	534.6	1338.1	4449.7	5050.3	3913
- เกิน 65	342.5	1165.4	3623.6	3718.7	1323
เพศของหัวหน้าครัวเรือน					
- ชาย	548.2	1221.5	4068.7	4517.0	8607
- หญิง	616.8	999.7	4008.3	4217.7	2311
สถานภาพการทำงานของหัวหน้าครัวเรือน					
เกษตรกรรายย่อยและ					
แรงงานรับจ้าง	181.4	993.7	2293.6	1937.9	1265
- แรงงานก่อสร้าง					
และโรงงาน	595.7	1097.9	3507.6	3579.4	1630
- นักวิชาชีพ	1111.9	1467.9	7306.0	9427.8	799
- ผู้ไม่ได้ทำงานเต็มที่	566.7	982.4	4063.7	4320.1	984

ที่มา คำนวณจากข้อมูลการสำรวจครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2529

หมายเหตุ รายจ่ายผู้บริโภคนอกบ้านในที่นี้รวม 3 รายการ ได้แก่

1. รายจ่ายบริโภคอาหารนอกบ้าน
2. อาหารที่ซื้อจากนอกบ้านมาบริโภคในบ้าน และ
3. เครื่องดื่มและยาสูบที่บริโภคนอกบ้าน

ตารางที่ 2 ความน่าจะเป็นของการบริโภคนอกร้านจากสมการ Probit และ Logit

	สมการ Probit	สมการ Logit
ค่าคงที่	.2686 (3.94)	.2868 (2.39)
ภาคเหนือ	.1734 (3.78)	.3417 (4.22)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	-.3069 (-6.99)	-.4913 (-6.49)
ภาคกลาง	-	-
ภาคใต้	.0736 (1.48)	.1471 (1.68)
กทม.	.2032 (3.57)	.3473 (3.26)
เขตเทศบาล	.9070 (19.31)	1.6857 (17.59)
เขตสุขาภิบาล	.3635 (9.61)	.6028 (9.15)
อายุ 30-44	.1816 (3.73)	.3341 (3.85)
อายุ 45-64	-.1117 (-3.57)	-.2958 (-3.50)
อายุ 65 ขึ้นไป	-.4133 (-7.25)	-.6879 (-6.98)
เพศชาย	.0954 (-2.41)	-.1647 (-2.37)
เพศหญิง	-	-
- แรงงาน	.1714 (3.63)	.3205 (3.73)
- เกษตรกรรายเล็ก	-.1082 (-2.46)	-.1335 (-1.79)
เกษียณอายุ	.1310 (2.31)	.2486 (2.49)
- วิชาชีพ	.3087 (3.12)	.4880 (2.49)
ขนาดครัวเรือน	.0631 (7.05)	.1044 (6.53)
รายได้	.4932 X 10 ⁻⁴ (8.52)	.1265 X 10 ⁻³ (8.91)
ค่า Log likelihood	-4513.6	-4496.6

ที่มา: คำนวณโดยผู้เขียนจากข้อมูลสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ
หมายเหตุ: ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าสถิติ t

ตารางที่ 3 ก ผลพยากรณ์โดยวิธี Logit

		หน่วย จำนวนครัวเรือน	
ความจริง		พยากรณ์	
		0	1
0	2075	: 191	1884
1	8843	: 155	8688

หมายเหตุ

0 หมายถึง ไม่มีการบริโภคนอกบ้าน

1 หมายถึง มีการบริโภคนอกบ้าน

ตารางที่ 3 ข ผลพยากรณ์โดยวิธี Probit

		หน่วย จำนวนครัวเรือน	
ความจริง		พยากรณ์	
		0	1
0	2075	142	1933
1	8843	121	8722

หมายเหตุ

0 หมายถึง ไม่มีการบริโภคนอกบ้าน

1 หมายถึง มีการบริโภคนอกบ้าน

ฉ. สถานภาพของบุคคลและการทำงานก็เป็นอีกส่วนหนึ่งทำให้การบริโภค นอกบ้านต่างกัน ผลพบว่า ครัวเรือนที่หัวหน้าเป็นนักวิชาชีพมีแนวโน้มใช้จ่ายบริโภคนอก บ้านสูงกว่าครัวเรือนทั่วไป (160 - 170 บาทต่อเดือนต่อครัวเรือน ทั้งนี้เปรียบเทียบกับ ครัวเรือนอื่น ๆ ที่มีการบริโภคนอกบ้าน และถ้าหากเปรียบเทียบกับครัวเรือนทั่วไปซึ่งรวม ที่ไม่บริโภคนอกบ้านด้วย ค่าสัมประสิทธิ์ยิ่งสูง) สำหรับหัวหน้าครัวเรือนที่เป็นแรงงาน ก่อสร้างและโรงงานนั้น ค่าสัมประสิทธิ์ไม่สู้แน่นอนและไม่มีความสำคัญทางสถิติ ทั้ง ๆ ที่ผลจาก สมการ Logit และ Probit บ่งชี้ว่าค่าความน่าจะเป็นของการกินนอกบ้านของกลุ่มนี้สูงกว่า ครัวเรือนทั่วไป ทั้งนี้มิได้หมายความว่าผลลัพธ์ขัดแย้งกัน อาจเป็นเพราะว่า กลุ่มแรงงาน มีการบริโภคนอกบ้านคิดเป็นสัดส่วนสูง--เป็นความจริง แต่ยอดเงินที่ใช้จ่ายใช้สอยไม่สูงไป กว่าครัวเรือนปรกติ ส่วนแรกเกี่ยวกับความถี่ แต่ส่วนหลังเกี่ยวข้องกับเงิน

ญ. ผู้เขียนได้รับคำแนะนำว่า เทคนิคการถดถอยแบบโทบิต (Tobit regression) อาจจะเหมาะสมกับท้องเรื่องนี้เหมือนกัน จึงได้นำเทคนิคดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ผลลัพธ์ ดังแสดงในส่วนหลังของตารางที่ 4 จากผลนี้มีข้อสังเกตว่า ค่าสัมประสิทธิ์ในสมการโทบิต สูงกว่าวิธีการ "สองขั้นตอน" บ้าง เช่น สัมประสิทธิ์ของรายได้เท่ากับ .41 เปรียบเทียบ กับ .34 - .38 ในตอนต้น ไม่มากมายถึงขนาดขัดแย้งกัน

ในตารางที่ 4 โปรดสังเกตว่าตัวอย่างครัวเรือนที่ใช้ประมาณการครั้งนี้มีทั้ง 10918 ราย และ 8843 รายตามลำดับ ขอขยายความ แบบจำลอง Sample selection มาตรฐานมักจะใช้วิธีการตัดตัวอย่างครัวเรือนซึ่งไม่บริโภคนอกบ้าน แต่การที่เราทดลองใช้ ตัวอย่างข้อมูลทั้งหมดก็พบมีเหตุผลอยู่บ้าง กล่าวคือ ผู้เขียนเชื่อว่า วิธีการสุ่มตัวอย่างในครั้งนี้ ไม่ได้มีอคติที่จะเลือกเฉพาะครัวเรือนที่บริโภคนอกบ้านหรือไม่บริโภคอย่างใดอย่างหนึ่ง อคติที่เกิดจากการสุ่มตัวอย่าง (ถ้าจะมี) คงไม่ถึงกับหนักหนา อนึ่ง เมื่อพิจารณาผลประมาณ การของทั้งสองแบบ ไม่ปรากฏว่ามีความแตกต่างกันมากมาย

ตารางที่ 4 ผลประมาณการเส้นอังกฤษ

	(1)	(2)	สมการที่ (3)	(4)	(5)
ตัวแปรตาม รายจ่ายบริโภคอาหารและเครื่องดื่มนอกบ้าน หน่วยบาทต่อเดือนต่อครัวเรือน					
ค่าคงที่	332.42 (14.78)	-31.1358 (-1.40)	-9.7867 (-4.3)	313.49 (6.23)	303.51 (5.96)
รายได้	.0618 (39.54)	.0379 (24.40)	.0378 (24.36)	.0336 (17.83)	.0338 (17.92)
ขนาดครัวเรือน	-10.8800 (2.25)	27.654 (6.13)	26.805 (5.94)	23.585 (4.07)	23.831 (4.12)
เขตเทศบาล		608.02 (29.03)	603.32 (28.79)	429.041 (12.90)	436.30 (12.92)
เขตกรุงเทพฯ		451.46 (19.10)	450.19 (19.06)	452.21 (15.79)	453.45 (15.89)
นักวิชาชีพ		236.29 (6.92)	229.41 (6.72)	164.156 (3.98)	165.88 (4.03)
แรงงานก่อสร้าง		17.3486 (.72)	9.9908 (.41)	-47.84 (1.56)	47.08 (-1.54)
อายุหัวหน้าสูงกว่า 65			-118.22 (-4.51)		-41.08 (1.11)
จำนวนตัวอย่าง	10918	10978	10918	8843	8843
Radj 2	.125	.274	.275	.239	.239
F	784.22	589.57	519.34	398.70	349.04

ที่มา กำหนดโดยผู้เขียนจากข้อมูลการสำรวจครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2529
ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าสถิติ t

ตารางที่ 4 ผลประมาณการเส้นเอ็งเกล (ต่อ)

	สมการที่
	รีเกรสชันแบบโทกิด
ตัวแปรตาม รายจ่ายบริโภคอาหารและเครื่องใช้ในบ้าน หน่วยบาทต่อเดือนต่อครัวเรือน	
ค่าคงที่	276.00
	(-9.99)
รายได้	.0416
	(23.26)
ขนาดครัวเรือน	35.5746
	(6.63)
เขตเทศบาล	757.15
	(30.97)
เขตกรุงเทพฯ	491.71
	(17.92)
นักวิชาชีพ	296.083
	(7.49)
แรงงานก่อสร้าง	66.968
	(2.35)
อายุของหัวหน้าเกิน 65	-225.83
	(-7.07)
จำนวนตัวอย่าง	10918

ที่มา คำนวณโดยผู้เขียนจากข้อมูลการสำรวจครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ.2529

หมายเหตุ ตัวเลขในวงเล็บหมายถึงค่าสถิติ t

4. สรุป

การกินนกกบ้านเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เป็นที่แน่นอนเหลือเกินว่าย่อมจะส่งผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจและสังคมในทางใดทางหนึ่ง จึงพยายามมาเป็นหัวข้อศึกษาครั้งนี้โดยตั้งข้อสันนิษฐานว่า รายจ่ายบริโภคอาหารและเครื่องดื่ม นกบ้านมีความสัมพันธ์กับรายได้ตามแบบจำลองของเอ็งเกล ใช้ข้อมูลการสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติ 2529 เป็นหลักฐาน โดยที่มีความจำเป็นต้องคำนึงถึงปัญหาทางเศรษฐมิติ ได้แก่ Selectivity bias และการละเลยตัวแปรอื่น (นอกเหนือจากตัวแปรรายได้) จึงใช้วิธีการคำนวณ “สองขั้นตอน” ตามข้อแนะนำของนักเศรษฐมิติ พบว่า ค่าแนวโน้มของการใช้จ่ายบริโภคนกกบ้านต่อรายได้เท่ากับ .035 - .040 หมายความว่า เมื่อรายได้เพิ่มขึ้น 100 บาท มีแนวโน้มกระตุ้นให้ใช้จ่ายบริโภคนกกบ้านเท่ากับ 3.5 - 4 บาท ซึ่งอนุมานต่อไปเป็นความยืดหยุ่นต่อรายได้ ณ ระดับเฉลี่ยได้ค่าเท่ากับ .25 - .30 เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับการใช้แบบจำลองเอ็งเกลโดยไม่คำนึงปัญหาข้างต้น ได้ผลลัพธ์ที่ต่างออกไป คือ ค่าแนวโน้มการใช้จ่ายเท่ากับ .060 ซึ่งคำนวณเป็นค่าความยืดหยุ่นเท่ากับ .49 จะเห็นว่าผลลัพธ์ทั้งสองแบบผิดกันมากทีเดียว อนึ่ง จากผลประมาณการสมการ Probit และ Logit ทำให้ทราบความน่าจะเป็นของการบริโภคนกกบ้านของกลุ่มครัวเรือนต่าง ๆ ถือว่าเป็นของแถม

ผลการศึกษาครั้งนี้ยืนยันว่า รายได้ที่เพิ่มขึ้นเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งซึ่งกระตุ้นให้ใช้จ่ายบริโภคนกกบ้าน แต่ที่ค่าความยืดหยุ่นต่อรายได้ไม่สูง - ไม่สูงไปกว่าความต้องการบริโภคอาหารอื่น ๆ (จากผลการศึกษาในอดีตโดยใช้ข้อมูลอนุกรมเวลาจากข้อมูลตามระบบบัญชีประชาชาติ ยืนยันว่าค่าความยืดหยุ่นของการบริโภคอาหารต่อรายได้เท่ากับ .50 โดยประมาณ สนใจติดตามอ่านบทความของดีเรก 2532) จึงน่าจะลงความเห็นได้ว่า มีปัจจัยอื่น ๆ อาทิเช่น ลักษณะชุมชน สถานภาพการทำงาน อายุ (อาจจะถือว่าเป็นปัจจัยนอกเหนือเศรษฐศาสตร์ก็ได้ แต่อย่างที่จริงไม่ถึงกับชี้ขาดได้ว่าเป็นปัจจัยทางสังคมหรือเศรษฐศาสตร์กันแน่) ซึ่งมีส่วนสำคัญไม่น้อยในการกระตุ้นให้ครัวเรือนใช้จ่ายบริโภคนกกบ้าน ถ้าพึ่งรายได้ไม่ได้มีอิทธิพลมากมายขนาดนั้น

ผู้เขียนตระหนักดีว่าการค้นคว้านี้ยังมีข้อจำกัดและไม่สมบูรณ์ครบถ้วน มีหนทางที่จะปรับปรุงเพิ่มเติมมากมาย ประการหนึ่งคือการเพิ่มตัวแปร (ทั้งทางเศรษฐกิจ

และสังคม) ลงในแบบจำลองเพื่ออธิบายความน่าจะเป็นของการกินนอกร้านและขนาดการใช้จ่าย เราเชื่อว่าแบบจำลองนี้ให้ผลพยากรณ์ผิดพลาดสูงมาก--สำหรับกลุ่มครัวเรือนที่ไม่บริโภคนอกร้าน เป็นพยานหลักฐานแห่งความไม่รู้ของนักวิจัย (อย่างน้อยที่สุดผู้เขียน) แต่ให้ผลพยากรณ์ที่ตื้น่าพอใจสำหรับครัวเรือนกลุ่มใหญ่ ผลลัพธ์เช่นนี้ย้ำว่าภาระหน้าที่ของนักวิจัยในการตรวจสอบค้นคว้ายังมีอีกมาก การค้นคว้าครั้งนี้ได้ตั้งความคาดหวังไว้สูงส่งทั้งมิได้เกิดจากโครงการวิจัยใหญ่โตอะไร แต่เกิดจากความนึกสนุกของผู้เขียน ที่ต้องการเห็นการขุดคุ้ยข้อมูลครัวเรือนซึ่งมีอยู่แล้วมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดให้สมกับที่รัฐบาลลงทุนลงแรงเก็บข้อมูลไปแล้ว กระนั้นก็ตาม เชื่อว่าการนำข้อมูลสถิติที่ถูกหมกซ่อนในเพปคอมพิวเตอร์มาบอกเล่าแก่สืบให้ทราบทั่วกัน และการเสนอวิธีการวิเคราะห์ใหม่ ๆ ที่คิดว่าเหมาะสมกับท้องเรื่องคงเป็นประโยชน์บ้าง อย่างน้อยสำหรับนักศึกษาและนักวิจัยสังคมกลุ่มเล็ก ๆ ส่วนการวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นว่าเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไปแล้วก่อผลกระทบดี-เลวอย่างไร รัฐบาลควรมีนโยบายหรือไม่ ก็น่าสนใจอย่างยิ่ง แต่ขอถือว่าอยู่นอกขอบเขตของบทความนี้ คงต้องฝากฝังให้เป็นธุระของนักวิจัยสังคมท่านอื่น ๆ แล้ว

เบี่ยงเบน

¹ การออกไปบริโภคนอกบ้าน ผู้บริโภคยังต้องเสียเงินค่าใช้จ่ายเดินทาง ไม่มากนักน้อย อาจถือว่าเป็นการบริโภคร่วมกัน (Joint consumption) ในเชิงมหภาคการใช้จ่ายใด ๆ ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อกิจกรรมอื่น ๆ เป็นลูกโซ่ เช่น ความต้องการใช้ไฟฟ้า บริการสาธารณสุขบริโภค และสินค้าอื่น

² ตามรูปแบบสมการสัดส่วนรายจ่ายบริโภคต่อรายได้จะลดลงเมื่อรายได้สูงขึ้น ($W_i = X_i/Y$) ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขว่า $a > 0$

³ แบบจำลองนี้ ถือได้ว่าเป็น “กรณีพิเศษ” ของแบบจำลอง Sample selection มาตรฐาน ซึ่งเขียนแสดงโดยสัญลักษณ์ได้ดังนี้

$$\begin{aligned} (3)--- & Y = B'X + e \\ (4)--- & Z^* = a'W + v \\ (5)--- & Z = 1 \text{ if } Z^* > 0 \\ (6)--- & Z = 0 \text{ if } Z^* < 0 \end{aligned}$$

โดยที่ Y แทนตัวแปรตาม X แทนตัวแปรอิสระ e และ v เป็นค่าผิดพลาด W เป็นตัวแปรอิสระที่มีผลต่อ sample selection ตัวแปร Z^* เข้าลักษณะ Latent variable กล่าวคือหลบซ่อนในบางโอกาสและโผล่ให้เห็นบางโอกาส นักวิจัยจะสามารถสังเกตค่า Y และ X ได้ต่อเมื่อ $Z = 1$ (ตัวอย่างเช่น นักวิจัยทำการศึกษางานนอกบ้านของสตรี ซึ่งขึ้นอยู่กับอัตราค่าจ้างการทำงานนอกบ้าน ค่าจ้างจะมีแรงจูงใจก็ต่อเมื่อสูงกว่าระดับหนึ่ง ในกรณีค่าจ้างต่ำสตรีก็ไม่ทำงานนอกบ้านและนักวิจัยไม่สามารถหาข้อมูลได้ งานวิจัยบางชิ้นมีอคติในการเลือกเก็บตัวอย่าง เช่นเก็บตัวอย่างจากสตรีที่ทำงานนอกบ้านเป็นส่วนใหญ่ จึงต้องค้นหาวิธีการวิเคราะห์ที่เหมาะสมกับท้องเรื่อง) ขั้นตอนการคำนวณที่นักเศรษฐมิติแนะนำเป็นดังนี้ 1) หาความน่าจะเป็น a จากสมการ Probit หรือ Logit อย่างใดอย่างหนึ่ง 2) ปรับข้อมูลตัวอย่าง (ทุกตัวอย่าง) โดยใช้ผลลัพธ์จากข้อ 1 กล่าวคือเพิ่มตัวแปร $\lambda = h(a'w) / G(a'w)$ ลงไปทางด้านขวามือของสมการที่ 3 สองพิจารณาว่าค่าแลมบ์ดามีความหมายอย่างไร? ฟังก์ชัน $h(a'w)$ และ $G(a'w)$ หมายถึง Density function และ Distribution function ตามลำดับ $h(a'w)$ ก็คือค่าสโลปของฟังก์ชัน $G(a'w)$ ดังนั้นสัดส่วน $h(a'w) / G(a'w)$ จึงแปลว่า ถ้า “คุณลักษณะ” (Attributes) ของตัวอย่างครัวเรือนเปลี่ยนแปลง--ความน่าจะเป็นในการกินนอกบ้านจะเพิ่มขึ้นในอัตราเท่าใด คล้ายคลึงกับแนวคิดค่าความยืดหยุ่นทางเศรษฐศาสตร์ 3) ต่อจากนั้นใช้รีเกรสชันหาค่าสัมประสิทธิ์ B

เอกสารอ้างอิง

- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ 2532 “การศึกษาแบบแผนการใช้จ่ายบริโภคนจากข้อมูลบัญชีประชาชาติ”
วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 สิงหาคม 2532 244-264.
- Heckman, J. 1976 “The common structure of statistical models of truncation, sample selection and limited dependent variables and a simple estimator for such models,” ANNALS OF ECONOMICS AND SOCIAL MEASUREMENT, 5:475-92.
- Lee, L. 1983 “Generalized models with selectivity,” ECONOMETRICA, 51:
- Maddala, G.S. 1983 LIMITED-DEPENDENT AND QUALITATIVE VARIABLES IN ECONOMETRICS, Cambridge University Press.